

AMINA ŠILJAK-JESENKOVIĆ
(Sarajevo)

POSLANICI I VJEROVJESNICI KAO SIMBOLI U
STIHOVIMA BOŠNJAČKIH DIVANSKIH PJESNIKA
(Prilog razumijevanju simbola)

Cljučne riječi: divanska poezija, bošnjački autori, Božiji poslanici i vjerovjesnici, turski jezik, simboli.

Znano je da su izvori iz kojih divanska književnost crpi svoju simboliku najprije Kur'an, potom tradicija vjerovjesnika Muhammeda a.s., tesavvuf, kazivanja o vjerovjesnicima i bogougodnicima, Firdusijeva Šahnama, te elementi lokalne tradicije.

Generalno divanski pjesnici u svojim stihovima referiraju na pojedine fenomene iz spomenutih izvora. U ovom radu mi se bavimo stihovima u kojim bošnjački divanski pjesnici, poput Hasana Zijaije Mostarca, Sabita Alauddina Užičanina, Zekerijaa Sukkerije, Sulejmana Mezakije, Hasana Kaimije, Salahuddina Uššakije Salahije, Osmana Šehdije i Abdurrahmana Sirrije referiraju na vjerovjesnike i poslanike prije Muhammeda a.s., odnosno na fenomene koji su postali ustaljenice – simboli u divanskoj poeziji, a prema kur'anskom tekstu ili predajama naslonjenim na ranije Božije objave se vezuju za Božije poslanike.

Općenito možemo izdvojiti više fenomena – od poslaničkoga svjetla koje se od prvog čovjeka i poslanika Adema a.s. preko lanca poslanika i vjerovjesnika prenosi do posljednjeg vjerovjesnika Muhammeda (nerijetko zastupljeno u natovima, češće u uvodnom dijelu mevluda, primjer Uššakije),¹ preko pojedinačnih nadnaravnih obdarenosti vjerovjesnika – mu'džiza (Isaova obdarenost da oživljava mrtve i liječi teško bolesne, Musaov štap, Ibrahimova neosjetljivost na lomaču), ljudskih osobnosti

¹ Mehmet Akkuş, *Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşakî (Salahî) 'nin Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1998, 194-196 (dalje: Akkuş, *Uşşakî*).

poslanikâ (Jusufova ljepota, Ejjubovo strpljenje u patnji, Davudov glas), događaja, kušnji i stanja kroz koja prolaze, odnosa sa drugima (Musa – Faraon, Jusuf – Jakub – ljubomora Jusufove braće – Zulejhina žudnja; Ibrahim – Nemrud; Ibrahim – Ismail), lokaliteta na kojima su se odigrali najdramatičniji trenuci u životima poslanikâ (Musa – Sinaj – ukazanje, zorno objelodanjenje Istine; Jusuf – Ken’an i Misir; Ibrahim – Kaba).

Mi svojim radom imamo namjeru ukazati na dio korpusa u kojem bošnjački divanski pjesnici referiraju na kazivanja o poslanicima i vjerovjesnicima, registrirati fenomene koje uočavamo, jer bi ozbiljna analiza ovih simbola zahtijevala puno više prostora negoli to jedan rad, pa čak i jedna monografska studija dopušta.

NAD KAIMIJINIM KONTINUITETOM,
SIRRIJINOM SKALOM SVETOSTI I ZIJAIJINIM
OSOBNIM ISKUSTVOM DUHOVNOG USPINJANJA
NA TRAGU POSLANIČKIH ISKUSTAVA

Ovdje najprije želimo izdvojiti primjere u kojima se u jednoj pjesmi spominje više poslanika i vjerovjesnika.

Kaimija u svojim stihovima podsjeća na kontinuitet poslanstva, spominje poslanike i vjerovjesnike koji su bili poslani u određenim vremenima i određenim narodima, i ističe kako je Prvi (Muhammed) istovremeno i posljednji vjerovjesnik:

*Şit ile İdris ü Nüh ü Lût ü Sâlih hem Şu'ayb
Geldi İbrâhîm ü İsm'âil ü İshâk tutma rey
Yûsuf u Ya'kûb ü Mûsâ Meryem 'İsî ehl-i gayb
Evvel âhirdür Muhammed âline gel tutma 'ayb
Şeyh 'Abdü'l-Kâdir oghı geldi Muhyi'd-dîn'imüz
Dü cihânda ayağı tozıdurur tezyînimüz*

(Kaimi, Müseddes 64, strofa 8)²

*Došli su Şit, Idris, Nuh, Lut, Salih i Şuajb,
te i Ibrahim i Ismail i Ishak, ne sumnjaj u to,
I Jusuf, i Jakub, i Musa, i Isa Merjemin, ljudi su Tajanstvenoga,
Prvi je posljednji, nemoj sramotiti rod Muhammedov,
došao je sin Šejh Abdulkadira, naš Muhjuddin,
prašina s njegovih stopala nama je ukras na oba svijeta.³*

² Mehmet Uğur Aydın, *Kaimi Divanı, Transkripsiyonlu Metni ve Tahlili*, Bursa 2007, 162. U daljem tekstu u izvorima se pored imena autora navode skraćenice: K = kasida, M = mesnevija, D = Divan, G = broj gazela, b = broj bejta).

³ Sve stihove zastupljene u tekstu na bosanski je prevela autorica rada.

Nekada su, kao u ovom šejh Sirrijinom *Munadžatu* koji donosimo u latiničnoj transliteraciji i bosanskom prijevodu, ovi spomeni poslaničkih iskustava veoma prozirni.

Münacat-i şeyh Sirri

*Ya İlahi Zat-ı pak ve-sm-i a'zam hakk için
Akl-i evvel ruh-i pak, fahr-i alem hakk için
Ab-i ruy u nevha-i Nuh mükerrem hakk için
Narı gülzar eyleyen İbrahim Ekrem hakk için
Zebha boyun viren İsmail eřham hakk için
Yunus'un nun içre tesbih itdiđi dem hakk için
Hazret Ya'kub'un ayninden akan dem hakk için
Yusuf ahval acısından çekdiđi dem hakk için
Merdler ahya iden İsa da ki dem hakk için
Hem Sülejman nebinün mühr-i hatem hakk için
Hazret-i Musa Kelim-i Rabb-i Erham hakk için
Hem Halil'ün yaptıđı beyt-i muazzam hakk için
Sayy-i uřsak u Safa ve Merve, Zemzem hakk için
Hem Ebu Bekr ve Omer ve Osman ve Alı hakk için
Kerbela içre şehidan dökdiđi dem hakk için
Kütb-i alem ruh-i İbrahim Edhem hakk için
Gabi'nün merkadın küffar elinden kıl halas
Camilerde okuyan Kur'an-i a'zam hakk için
Çalmasun nakus ve çanlar üstünde anun
Ol Muhammed ümmetin gözleri nem hakk için
Fethini ide müyesser ehl-i islama anun
Sıdk ile nisyanun ve sibyanun duası Hakk için
Şeyh Sirri ruz u şeb dergahuna eyler niyaz
Feth ola Cedit hisarı kılına anda namaz⁴*

Prijevod:

*Bože, rad Tvog Čistog Bića, Najvećeg Imena
Prvog uma, čiste duše, i Svjetlosti Svijeta
Zarad suza časnog Nuha, glasnog plaća njegovog
Radi časnog İbrahima kojem vatra vrt posta
Rad' mudra İsmaila koj' se zamal' žrtvovao
Rad' trenu u kom Junus u ribi Te slavio
Radi suza iz oćiju hazreti Jakuba
Rad' uzdaha Jusufova od bolnog usuda
Rad' daha İsaova što mrtve oživljava*

⁴ Tekst s arebice transliteriran na latinično pismo prema Šaćir Sikirić: "Pobožne pjesme (ilahije) Šejh Abdurrahmana Sirrije", *Glasnik Islamske vjerske zajednice*, god. IX, br. 11, 337.

*Tako Ti čuvana pečata Sulejmanova
 Radi Musaa, sabesjednika Gospodara Milosnoga
 I kuće Uzvišenog, djela Ibrahimova
 Rad' sajja zaljubljenih, Safe, Merve, Zemzema
 Tako Ti Ebu Bekra, Omer, Osman, Alija
 Rad' na Kerbeli prolivene krvi šehida
 I duše Ibrahim Edhema, stožera svijeta
 Ti Gaibijin mezar spas' iz ruku nevjernika
 Rad' časna Kur'ana učena u džamijama
 Nek nad njim ne zvone klepke i zvona crkvena
 Tako ti suza tog Muhammedova ummeta
 Omogući da dođe pobjeda tim vjernima
 Tako ti iskrenih molitvi djece i žena
 Šejh Sirrija danju, noću pred Tvojim pragom klanja
 Da se osvoji Gradiška, u njoj namaz obavlja.*

Kako vidimo, Sirrija u ovom svojom pjesmom upućuje vapaj, usrdnu molitvu svome Gospodaru, i njome iznosi skalu svetosti: on Boga najprije zaklinje Njegovim Čistim Bićem i Najvećim Imenom, a potom Prvim umom kao prvom manifestacijom Božijeg stvaralačkog umijeća,⁵ potom Čistom Dušom i posljednjim vjerovjesnikom Muhammedom koji se veoma često naziva Svjetlošću Svijeta, da bi se u skali svetosti dotakao prijelomnih, najkritičnijih tačaka u iskustvima pojedinih vjerovjesnika: Od Nuhova plača (u očaju što ljudi ne prihvataju njegov poziv na vjeru u Jedinoga Boga),⁶ Ibrahima kojem je Božije providenje lomaču pretvorilo u ružičnjak,⁷ Ismaila koji je bio spreman podnijeti žrtvu kako bi njegov otac Ibrahim ispunio ono što mu je Gospodar naredio,⁸ preko Junusa kojega spašava to što slavi Boga u utrobi “velike ribe”,⁹ suza koje je Jakub

⁵ Fehim Nametak: *Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti*, Sarajevo 2007, 27 (dalje: Nametak, *Pojmovnik*).

⁶ Isto, 196.

⁷ Levend prenosi i sljedeću predaju: “Kad je lomača zapaljena i Ibrahim bačen na lomaču, po Allahovu naređenju Džibril pridržava Ibrahima u zraku i pitao ga šta mu treba. Ibrahim odgovori: Ja sam Božiji rob, i svoju molbu i potrebu upućujem Njemu, ne Tebi. Neka Allah učini ono što On hoće.” Kad je Ibrahim pao nasred zapaljene lomače, Allahovom voljom se usred vatre stvorio širok otvoren prostor, iz kojeg provre divno vrelo, a oko vrela zelena tratina. Ibrahim sjede kraj vrela, a Allahovom odredbom se razvezaše i okovi s njegovih udova. Agah Sirri Levend: *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, Istanbul 1980, 110-111.

⁸ Vidi: Levend, *Nav. djelo*, 112, Nametak, *Pojmovnik*, 139.

⁹ *Kur'an XXXVII/143-148* Vidi i: Levend, *Nav. djelo*, 123-124; Nametak, *Pojmovnik*, 259.

prolio za svojim sinom Jusufom, muke koje je Jusuf pretrpio u svojim stradanjima,¹⁰ Dahom Isaovim koji mrtve oživljava,¹¹ dobro čuvanim prstenom Sulejmanovim,¹² Musaa kao Božijeg sabesjednika sa Sinaja,¹³ da bi se Sirrija ovdje vratio na Ibrahima, Allahovog prijatelja i poslanika kojemu je bila povjerena gradnja Kabe i svetostima koje od Ibrahima i njegove žene Hadžere jesu vezane za obred hadždža: sajj (trčanje između brežuljaka Safe i Merve), Zemzema koji je Božijom milošću provreo kako bi se napojio sin Ismail, a potom svoju molitvu nastavio spominjanjem vrijednosti četverice halifa, krvi šehida Kerbele, bogougodnika i stožera svijeta Ibrahim Edhema, časnog Kur'ana učenog u džamijama.

Iako u ovim Sirrijinim stihovima nema neprozirnih refleksija na pojedine poslanike, ono što nam privlači pažnju jeste upravo ta “skala svetosti”, naime, ako svoju molitvu počinje Prvim (Božanskim Čistim

¹⁰ Uporište: *Kur'an*, XII. Vidi i: Levend, *Nav. djelo*, 114-115; Nametak, *Pojmovnik*, 255.

¹¹ Levend, *Nav. djelo*, 125; Nametak, *Pojmovnik*, 137.

¹² Prsten na kojemu je bilo urezano da nema Božanstva osim Allaha i da je Muhammed Njegov poslanik (upor. Hadis koji se prenosi od Džabira. Vidi: Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi, *Rumuz El-Ehadis*, Mütercim Abdülaziz Bekkine, C. II, s. 337/10. U predajama koje na osnovu Al-Birunijeve *Historije* prenosi *Islam Ansiklopedisi*, navodi se kako su nadnaravne moći Sulejmanove poticale od prstena – amuleta na kojem je bilo ispisano najveće Božije ime (Ism-i A'zam), te da je njegov prsten mogao koristiti i njegov vezir Asaf b. Barahya. Neke predaje navode da bi Sulejman, kada bi odlazio obaviti prirodne potrebe, svoj prsten ostavio kod Amine, jedne od svojih žena. Jedan od džina nevjernika Sahr bijaše se prerušio kao Sulejman i tako na prevaru uzeo prsten, pomoću kojeg je na tronu ostao 40 dana, a Sulejman u tom periodu bijaše lutao kao izgnanik. Međutim, džin izgubi prsten u moru, a Sulejman ga pronađe u utrobi ribe i vrati svoje prijestolje. Prema drugoj predaji, to je bila kazna koju je morao podnijeti zbog njegove supruge Džarade, idolopoklonice koja je bila kćer kralja Sajde. *Islam Ansiklopedisi* preko Frazera prenosi i starozavjetnu predaju kako je Sulejman moć nad vjetrom, vodom, džinskim i životinjskim svijetom dobio od četverice meleka zaštitnika, nedugo nakon što je stupio na tron, dok se nalazio u jednoj dolini između Hebrona i Jerusalema. Svaki mu je melek dao po jedan dragi kamen, koje je Sulejman stavio na prsten od mjedi i željeza. Ista predaja dalje navodi da je naredbe dobrim džinima pečatio prstenom od mjedi, a zlim prstenom od željeza. Vidi: *Islam Ansiklopedisi*, C. 11, Istanbul 1993, 173.

¹³ “I kad Nam Musa dođe u određeno vrijeme, i kada mu Gospodar njegov progovori, on reče: “Gospodaru moj, ukaži mi se da Te vidim!” “Ne možeš Me vidjeti”; reče, “ali pogledaj u ono brdo, pa ako ono ostane na svom mjestu, vidjećeš Me!” I kad se Gospodar njegov onome brdu otkri, On ga sa zemljom sravni, a Musa se onesviješćen strovali. Čim se osvijesti, reče: “Hvaljen neka si! Kajem Ti se, ja sam vjernik prvi!” “O Musa,” reče On, “Ja sam tebe odlikovao nad ostalim svijetom poslanstvom svojim i govorom Svojim. Ono što ti dajem uzmi i zahvalan budi!” *Kur'an*, VII/143-144 (u radu korišten prijevod Besima Korkuta).

Bićem i Njegovim Imenom), Prvim Umom kao prvom manifestacijom Njegove stvaralačke moći, poslanikom Muhammedom kao stvorenom koji je bio u tolikoj ljubavi Stvoritelja, da Ga je potakao na stvaranje svijeta, prosječan čitalac bi mogao očekivati da Sirrija svoju molitvu izriče u kronološkome nizu u kojem su kroz povijest dolazili poslanici. Međutim, Sirrijin poredak je ovdje drugačiji: on prema intenzitetu emocije i svom znanju formira svoju skalu svetosti: od Nuhova plača, do Hadžerinog trčanja između Safe i Merve, i posljedici njene brige i molitve: svježeg vrela koje je provrelo u pustinji.

I Hasan Kaimija u jednoj svojoj pjesmi u jednog za drugim nabraja poslanike Adema, Nuha, Idrisa kojemu su se poklonile stvari (neživi svijet), Musaa čiji je štap pretvoren u neman, Isaa kojega su Israelićani vidjeli mrtvim, dok ga je Bog podigao na Četvrto Nebo, Ahmeda kojemu je dato Uznesenje i kruna i na kraju, četvericu halifa – ističući da je ostvarenje njihovog uspjeha potaknuto stalnim spominjanjem Allaha.¹⁴

Za ovu našu temu zanimljiv je 452. gazel Zijajina *Divana*, u kojem on referira na niz kur'anskih kazivanja vezanih za pojedine poslanike, i poput Attarova salika Fikreta¹⁵ prolazi postaje osobnog duhovnog iskustva koja u uspinjanju prate poslanička iskustva:

*Bir güzel çübâni gördüm Hazret-i Mūsâ haki
İbn-i Meryem dînidür dîn-i dem-i 'İsâ haki
Kışlasam küyüñda didüm ten bulurdu tâze cân
Râzî olmam didi 'İsâ itdügi ihyâ haki
Hile kurdum koynuna girmek tedârik eyledüm
Duydu atası anası Âdem ü Havvâ haki
Cân virürdüm ger beni koç gibi kurbân eylese
Eylemez zulm ile katl itmek diler Yahyâ haki
Ey Ziyâ 'î ol siyeh-püşuñ saçı sevdâsına
Karalar geysen gerekdür Ka'be-i 'ulyâ haki*

(Ziyai, D, G 452)¹⁶

Prijevod:

*Jednu lijepu pastiricu ugledah, ozbiljenje hazreti Musaa
Vjere sina Merjemina, ozbiljenja vjere u dah Isaa
Rekoh da prezimim u tvome selu, novi bi se život u t'jelu rodio*

¹⁴ Mehmet Uğur Aydın, *Kaimi Divanı, Transkripsiyonlu Metni ve Tahlili*, Bursa 2007, 246-247.

¹⁵ Vidi: Mubina Moker, *Duhovne postaje poslanika u svjetonazoru šejha 'Attara*, Sarajevo 2007.

¹⁶ Müberrâ Gürgendereli: *Hasan Ziyâi Hayatı – Eserleri – Sanatı ve Dîvânı (İnceleme – Metin)*, Ankara 2002, 320.

*Odgovori: Ne pristajem, ozbiljenje oživljavanja mrtvih bilo je kod Isaa Zamku smislio, u naručje da joj padnem ostvario
 Roditelji njeni čuli, ozbiljenje Havino i Ademovo.
 Kad bi mene kurbanom učinila, ja bih život rado dao
 No, nasiljem ne ubija, želi ozbiljenje Jahjaovo.
 Zijaijo, iz ljubavi prema kosi one u crno odjevene
 Trebao bih i ja crno odjenuti, ozbiljenje Kabe goleme.*

Kroz ovaj gazel učtavamo Zijajino osobno iskustvo duhovnog putovanja – u kojem referira na kur'anska kazivanja: od pokajanja Musaovog, nakon što je počinio ubojstvo i pobjegao, potom kraj vode medjenske zatekao ljude kako napajaju stoku, i među njima dvije ženske, kćeri vjerovjesnika Šuajba, od kojih će jedna – nakon osam godina Musaove službe kod Šuajba – postati Musaova supruga.¹⁷ U prihvatanju dogovora između Šuajba i Musaa, u kojem se Musa obavezuje na služenje i pokornost kako bi imao utočište možemo vidjeti model inicijacije na duhovnom putu u kojem učenik (Musa) u određenom periodu obavezno ili dodatno po dobroj volji treba služiti starca-učitelja (Šuajba) – i u tom periodu “dobiti hranu koja mu je zaista potrebna” – ovladati znanjima, dokazati strpljenje, istrajnost i odanost. Učenikova ljubav je na ovom stupnju ljubav prema stvorenom koja vodi ka Ljubavi prema Stvoritelju. Pastirica je vjere sina Merjemina, ozbiljenje vjere da u dah Isaov, dakle, stvoreni kome je usmjerena ljubav učenika i sam je sljedbenik sina Merjemina kojeg obilježava asketizam – potpuna duhovnost i otrgnutost od materijalnog svijeta, on je uvjeren da dah Bogom odabranoga i nadnaravno obdarenoga oživljava mrtvoga. Naravno, ova nadnaravna moć oživljavanja mrtvih u materijalnom svijetu data je Isau, dok je onima koji ga na putu asketizma slijede darovana moć oživljavanja mrtvih srca. Zijaija – prepoznajući u Ljubljenoj sljedbenika sina Merjemina, odabirajući je za svog vodiča na putu ka Istinskoj, Božanskoj Ljubavi – traži dopuštenje “da prezimi u njezinom selu, nov život tad bi se u tijelu rodio”, međutim, biva odbijen jer Zaljubljeni mora uložiti više truda, mora dokazati svoju ljubav i odanost, i biva dugo odbijan od Ljubljene, tako da Zijajina Ljubljena, odnosno njegov prepoznati vodič govori kako je samo Isa obdaren za oživljavanje mrtvih.¹⁸ Zijaija dalje smišlja zamku, i uspijeva pasti u naručje Ljubljene, za što doznaju njeni roditelji, a saznanje – odnosno – znanje i podučnost imenima svih stvari – jeste ozbiljenje Ademovo i Havino. On na svom putu izjavljuje kako je spreman podnijeti žrtvu – identificirati se sa Ismailom, i identificirati Ljubljenu sa Ibrahimom; međutim – Voljena koja

¹⁷ Upor. *Kur'an*, XXVII/15-28.

¹⁸ Upor. *Kur'an*, III/48-50.

Zijaija treba povesti do kapije Istinske Ljubavi odbija njegovu molbu za žrtvovanjem; Voljena u njihovom odnosu ne prepoznaje odnos Ibrahima i Ismaila, već se poziva na iskustvo Jahjaa, u Časnoj Knjizi spomenutog po mudrosti, nježnosti, čednosti, čestitosti, dobroti prema roditeljima, po tome što nije bio drzak i nepristojan,¹⁹ predaja kaže da je pogubljen za vrijeme molitve, jer nije htio proglasiti dopuštenim incestni brak palestinskog vladara Heroda i njegove razbludne i pohlepne nećakinje, kojoj je kao vjenčani dar donesena glava poslanika Jahjaa.²⁰ Crna boja u tasavvu-fu označuje Božansko Biće, i kako je u potpunoj tami nemoguće razlučiti i razdvojiti različite realije, tako je i u Božanskome Biću nemoguće razlučiti inost.²¹ Tako i Zijaija zaključuje da bi iz ljubavi prema manifestaciji Onoga čija su svojstva nerazlučiva i nepojmljiva ljudskome umu, ima obavezu da se odjene u crno, odnosno, približiti jastvo Božanskome Biću i ozrealiti Ga u sebi, po uzoru na Kabu zaogrnutu crnim pokrovom.

OTAC LJUDSKOGA RODA I PRVI POSLANIK ADEM

Ovdje, po historijskome slijedu, prvo mjesto pripada prvom čovjeku i prvom Božijem odabraniku, Ademu, kojeg divanski pjesnici – naslanjajući se na Sveti Tekst – često spominju kao oca ljudskoga roda. Naime, za pretpostaviti je da je osobno ime prvog čovjeka i poslanika motiviralo i stvaranje lekseme adam/adem u značenju čovjek, ljudsko biće, no mi ćemo se ovdje zadržati samo na stihovima u kojim se izravno referira na osobu prvog čovjeka i poslanika. Sabit će u svojoj pohvalnici veziru Hasan-paši ljudski rod nazvati vrstom Ademovom:

*Hoşa 'atiyye-i efrad-ı cins-i Ademde
Nesim-i lutfuna amadedür gani vü fakir*

(Sabit, K 11, b. 53)²²

*Kako je lijep dar za pojedince iz vrste Ademove
Za povjetarac tvog dobročinstva spreman je bogataš i siromah*

Znano kur'ansko kazivanje o vragu koji je u džennetu obmanuo Adema nagovorivši ga da se prikuči zabranjenom drvetu²³ bit će

¹⁹ Upor. *Kur'an*, XIX/12-14, III/39.

²⁰ Upor. Nametak, *Pojmovnik*, 254; Iskender Pala, *Ansiklopedik Divan Edebiyatı Sözlüğü* I-II, Ankara 1990, 519.

²¹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1995, 475.

²² Turgut Karacan, *Bosnalı Alaeddin Sabit, Divan*, Sivas 1991.

²³ *Kur'an*, VII/19-22.

preuzeto i kod divanskih pjesnika, između ostalih i kod Sabita i Uššakije. U jednom Sabitovom stihu će se pojavnost Voljenog ogledati na Njegovom licu, te će to biti predstavljeno rajem (džennetom) na kojem je neizbježan madež (zrno, biljeg) koji obmanjuje ljudsko biće, i izgoni ga u zemni svijet, lišava ga strpljivosti i stabilnosti. Upotreba ovog pojma će nas dalje voditi do pretpostavke da ovo zrno/sjeme/plod (zabranjenog drveta – ili zrno pšenice – koje će prouzročiti otkrivanje stidnih mjesta čovjekovih i probuditi seksualnost) predstavlja središte kojemu se okreće nefis – prizemna duša koju odlikuju najniži porivi. Zanimljivo je što Sabit isti stih daje i u svojoj bajramskoj kaside i u jednom gazelu:

*Cennet-i ruhsarda ol dane-i Adem-firib
Hirmen-i sabr ü karar-ı 'aşığı berbad ider*

(Sabit, K 32, b. 16; G 116, b. 3)

*Na rajskom licu taj plod što Adema obmanjuje
Gumno strpljenja i stabilnosti zaljubljenog upropašćuje*

I Uššakija će se dotaći ovog ploda/zrna, koje će prouzročiti ljudsko izgnanstvo iz dženneta:

*Âdem'in cennetde ekl-i dâneyi
İhtiyâr-ı lâne fânî hâneyi²⁴
Plod što ga je u džennetu Adem pojeo
Odabir je doma u kući prolaznoj.*

Zekerijja Sukkerija također spominje Ademovo izgnanstvo iz dženneta, i njegov voljni dolazak u prolazni svijet.

*Çikup ma'mûre-i cennetden almış hisse-i 'ömrin
Harâbât-ı cihâna gelmiş Âdem kılmamış gitmiş*

(Sükkeri, G 67, b. 2)²⁵

*Iz džennetske kuće izišao i uzeo svoj udio života
Adem je dospio u bašču ovog svijeta, i zauvijek nestao*

U jednom gazelu Sabit će podsjetiti i na nezasitnost, nezadovoljstvo datim kroz što se prizemna duša manifestira, odnosno, na moment u

²⁴ Akkuş, *Uşşakî*, 194.

²⁵ Erdoğan Erol, *Sükkeri – Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı*, Ankara 1994, 193.

kojem šejtan iz zavisti obrazlaže kako je drvo zabranjeno kako čovjek ne bi postao melekom, ili kako ne bi postao besmrtnim:

*Yutdurdı tama' oltasını Ademe şeytan
Avize idiüp daneyi tar-ı hasedinden*

(Sabit, G 272, b. 3)

*Šejtan je nagovorio Adema da proguta udicu nezasitosti
Iz mraka svoje zavisti učinio je da plod postane svjetiljka*

Zijaija će ime Adema u svojim stihovima vezivati za početak života na zemlji inicirajući čovjekovim osvješćenjem sjemena (zrna, u konkretnom slučaju zrna madeža):

*Behiştî terk idem kendüm görürsem dâne-i hâlin
Bu hûrî gelmemişdür Hazret-i Âdem zamânından*

(Ziyai, D, G 310, b. 4)

*Raj ću napustiti ako ugledam zrno njenog madeža
Ova se rajaska ljepotica nije pojavila od doba hazreti Adema.*

Spomenimo i to da se u mevludima, pa tako i u Mevludu Salahuddina Uššakije Salahije, poslanik Adem spominje kao inicijalna osoba kojoj je data poslanička svjetlost, koja će preko njegove družice Havve, a potom njegova sina i poslanika Šita, potom poslanika Idrisa, Nuha, Ibrahima, Ismaila pa preko Abd-i Menafa biti prenesena na potomke Hašimove, od kojih je i Hašemit Mutalib, sa kojeg će se svjetlost prenijeti na Abdullaha i njegovu družicu Aminu, i tako stići do posljednjeg vjerovjesnika Muhammeda.²⁶

Iz kur'anskoga teksta po dugovječnosti, građenju lađe i izbavljenju iz potopa poznati primjer poslanika Nuha također je često preuziman motiv u divanskoj poeziji, kod Mezakije u samo jednom stihu gdje nalazimo sintagmu ömr-i Nuh (Nuhov život, Nuhov vijek, Nuhova dugovječnost):

*Yek-dem-i bezm-i sabûh mâ-hasal-ı 'Ömr-i Nûh
Gerdiş-i câm-ı şarâb devr-i zamândur baña*

(Mezaki, G 3, b. 5)²⁷

*Postignuće vijeka Nuha – tek tren gdje se zorom pije
Kad čaša sa vinom kruži, sreća mi se s neba smije*

²⁶ Akkuş, *Uşşakî*, 194, bejt 1-18.

²⁷ Ahmet Mermer, *Mezaki, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Ankara 1991, 282.

Kod istog pjesnika nalazimo i spomen na Davudov glas:

*Şevk-i 'avvâd nedür zemzeme-i 'ûd nedür
Böyle dilde eser-i nağme-i Dâvûd nedür*

(Mezaki, G 66, b. 1)²⁸

*Šta je užitak u sviračici na udu, šta je melodija s uda,
Šta je na ovom srcu trag pjesme (glasnika) Davuda.*

VLADAR DŽINA I LJUDI, VLASNIK PRSTENA I POSLANIK KOJI JE RAZUMIO GOVOR ŽIVOTINJA: SULEJMAN

Mezakija će, moguće i zbog svog imena, na više mjesta u divanu referirati na poslanika Sulejmana, koji je vladar ljudskog i džinskog roda, obdaren nadnaravnim darom da razumije govor životinja, te Sulejmanov prsten i njegova mudrost jesu veoma produktivni motivi prisutni kod divanskih pjesnika.

SULEJMAN I MRAV

Pjesnici često referiraju na vrlo upečatljivo kur'ansko kazivanje o Sulejmanu i mravu.²⁹ Dok Mezakiju to što služi na putu Ljubavi i razgovora (me-habbeta), iako se osjeća sićušnim kao mrav, diže do razine Sulejmanove:

*Služenjem ljubavi i razgovoru čudesnu čast postižem
Iako sam mrav, slavu snage Sulejmanove postižem.*

(Mezaki, G 340, b. 5)³⁰

kontrast koji se postiže u odnosu sićušnog mrava i golemog vladara Sulejmana Sukkerija će istaći kroz odnos Ljubljenog (kao Sulejmana svog vremena) i zaljubljenog (mrava što leži u niskoj prašini):

*Sen mülk-i melâhatde Süleymân-ı zamânsun
Biz hâk-i mezelletde yatur mûr-ı siriştüz*

(Sükkeri, G 50, b. 6)³¹

*U zemlji Ljepote ti si Sulejman svoga vremena
A ja, tek mrav siroti što leži u niskoj prašini.*

²⁸ Isto, 321.

²⁹ Upor. *Kur'an*, XXVII/18-19.

³⁰ Mermer, *Mezaki*, 493.

³¹ Erol, *Sükkeri*, 183.

Mrava dostojnim poštovanja čini činjenica da je vjerovjesnik i golemi, moćni vladar Sulejman obratio pažnju na njegove riječi i uzeo pouku, tako da Zijaija kaže:

*Baňa zilletde bakma kim ey řah
Mûr olur hem-demi Süleymânuň*

(Ziyai, D, G 246, b. 6)³²

*Nemoj me gledati s omalovažavanjem, Vladaru,
Mrav je drug i saputnik Sulejmanu.*

SULEJMANOVO BOGATSTVO

Sulejmanovo bogatstvo je također motiv prisutan u divanskoj poeziji. U pjesmi koja govori o čovjeku koji je upotpunio svoju vjeru, Sulejmanovo bogatstvo će spomenuti i Kaimija:

*Bu ana virürlerse bilüň mülk-i Süleymân'ı
Bir pul kadar olmaz ol kim bulsa bu imâni.*

(Kaimi, pjesma 173, b. 4)

*Ako bi ovome dali, znajte, bogatstvo Sulejmana,
to ne bi ni pare vrijedilo za onog ko ovu (čvrstu) vjeru pronade.*

I u jednoj ilahiji Kaimija³³ će istaći da za imetkom Sulejmanovim ne hlepe oni što se srde na svoje niske strasti, što kap doživljavaju kao more i ponose se svojim siromaštvom.

SULEJMANOVA MOĆ NAD DŽINSKIM SVIJETOM I PRIRODOM

Sulejmanu je dato da upravlja džinskim svijetom, životinjama, ljudima, čak i priroda mu je bila pokorna. No, pokretač svega toga jeste Ljubav, kako to Kaimija kaže:

*Bu 'aşk Belkîs'i râm eylemiş iken
Yile kaldurtduran taht-ı Süleymân*

(Kaimi, pjesma 211, b. 21)³⁴

³² Gürgendereli, *Ziyâi*, 232.

³³ Aydın, *Kaimi*, pjesma 304, bejt 4, 526.

³⁴ Aydın, *Kaimi*, 395.

*Dok je ova ljubav pokorila Belkisu,
natjerala je vjetar da podigne prijestolje Sulejmanovo.*

Moć nad nadnaravnim bićima Zijaija pripisuje Ljubljenoj, i po tome je usporediva sa Sulejmanom:

*Degülsin bir zamân da ey perî agyârdan münfek
Süleymânsın ki karşuñda iderler dîvler divan*

(Ziyai, D, G 322, b. 6)

*Ti vilo još jedno vrijeme nisi od drugih (inih, rivala) neodvojiva,
Ti si Sulejman, da pred tobom pokorno stoje divovi.*

*Başladı halk-ı cihânı yine mecnûn itmege
Ol perî habs-ı Süleymândan bugün buldı emân*

(Ziyai, D, G 341, b. 2)

*Ponovo je počela izluđivati narod na ovom svijetu,
ta vila je danas dobila pomilovanje iz zatočeništva kod Sulejmana.*

SULEJMANOV PRSTEN

Sulejmanov prsten je, kako smo već ranije spomenuli, jedno od nadnaravnih čuda koje mu je dato kako bi ovladao svjetovima koji su mu bili pokorni. I dok je prsten kao sredstvo moći Sulejmanove veoma čest motiv, uočili smo kako Kaimija referira i na predaju prema kojoj žena nije uočila razliku između Sulejmana i Iblisa koji se pojavio u njegovom obličju, te na pod tronom zakopane knjige u kojima je pored Sulejmanove istine Iblisova vojska dopisala i svoje obmane:

*Añladuñ kadr-i gavs-i Geylân'ı
Óak kabûl eylesün o kurbânı
Merd olan merdüm aldı meydânı
Bezî iden âsitânda cânı
Akıdan ya'nî bir avuç kanı
'Abd iken dehrüñ oldı sultânı
Fark idüb dîv ile Süleymân'ı
İtdi berbâd taht-ı evvânı
Virdi cânı vü içürdi cânâna*

(Kaimi, pjesma 320, b. 2)

*Shvatio si snagu stožera Gejlanija,
neka Istiniti prihvati tu žrtvu,
bojno polje je osvojio moj hrabri čovjek,
koji u hramu ne žali život dati;
Onaj koji je prolio malo krvi,
iako rob, postade sultanom svijeta (i vremena),
uočio je razliku između Iblisa i Sulejmana,
i uništio tron u palači,
dao je dušu i napojio Voljenu.*

Prsten se spominje kao sredstvo kojim Sulejman čini pokornim sve nad kojima ima vlast, preko kojeg svoju volju sprovodi nad potčinjenima, baš kao što Ljubljani sprovodi volju nad zaljubljenim. Prsten je taj koji daje nadnaravnu moć, čak i nad savršenim, nepogrješivim, čistim melekima; Zijajija će Sulejmanov prsten kao takav izvor moći spomenuti u svome stihu:

*Felek üstinde melek emrine râm olmuş idi
Olsa engüşt-i Süleymânda eger hâtem-i 'aşk*

(Ziyai, D, G 221, b. 2)

*Na nebu se melek njegovoj naredbi pokorio
ako je prsten ljubavi na prstu Sulejmanovom bio.*

Sličnu poredbu nalazimo i kod Sukkerije:

*Gönlümü bâzîçe-i engüşt-i dest-i nâz ider
Hâtemin destinde gûyâ kim Süleyman döndürür*

(Sükkeri, G 23, b. 5)

*Od moga srca pravi marionetu na prstu ruke koketnosti
Kao da sam Sulejman u ruci okreće Hatem (svoj prsten).*

Mezakija referira i na Božije Ime na Sulejmanovom pečatu:

*Srce je vlasnik Sulejmanovog prstena ljubavi
Kloni se, Ime je Božije najveće, od biljega moga pečata kloni se*

(Mezaki, G 340, b. 5)

Ako uzmemo da srce predstavlja središte u kojem je smješten Bog, onda je sasvim logično da se u tom središtu nalazi apsolutna

moć Ljubavi, koja pokreće i pokorava; i zato – onoga ko ne želi biti žigosan upozorava da se valja kloniti (i povređivanja srca i približavanja srcu).

Zijaija u inteligenciji Ljubljenoga prepoznaje bunar u koji je bačen Jusuf, a usta Ljubljenoga poredi sa Sulejmanovim prstenom.

*Çâh-ı Yûsufdur ey sanem zekanuñ
Hem Süleymân mühridür dehenüñ*

(Ziyai, D, G 245, b.1)

*Idole, tvoja je inteligencija bunar Jusufov,
tvoja su usta prsten Sulejmanov.*

Um Ljubljenog/Obožavanog je svijet u kojem početnik ne uspijeva razaznati boje i oblike, tama u koju duboko ponire, Usta (Izvor iz kojeg dolazi Božija Riječ) jesu prsten Sulejmanov (koji u potpunosti potčinjava roba i upravlja njegovim bićem).³⁵

I Sulejmanov prsten, kao i neke pojave koje se vezuju za druge poslanike predstavlja fenomen koji opstaje do kraja svijeta; tragajući za odgovorom na pitanje ko može doći u posjed Sulejmanova prstena, Zijaija odgovara:

*Mâlik-i mühr-i Süleymân olur ol 'âşık kim
Fırsat el virse aña bir gice trnaguñ öper*

(Ziyai, D, G 89, b. 4)

*Posjednik Sulejmanova prstena postaće onaj zaljubljeni koji,
ako mu se pruži prilika, jedne noći bude ljubio Njegove (Njene) nokte.*

Mezakija hvali svoj pjesnički dar toliko da će uporediti ovog velikog i mudrog vladara i poslanika i sebe:

*Mezakijo, ovim prstenom nove izrade naravi
Prođi na svoje prijestolje i u poeziji budi Sulejman svog vremena.*

(Mezaki, G 294, b. 9)

³⁵ Ovaj fenomen pada ili bacanja u bunar na početku Putovanja susrećemo u kur'anskom kazivanju o Jusufu i svim predajama i mesnevijama o poslaniku Jusufu, a kada se ova slika javlja u Šejh Galibovoj mesneviji *Ljepota i Ljubav*, sasvim je jasno da ovo "padanje u bunar" značenje pomjera u poniranje u svijet vlastite tame.

EJJUB – POSLANIK KOJI JE BIO STRPLJIV U TEŠKOJ PATNJI

Kod Mezakije također nailazimo na spomen poslanika Ejjuba, čije je ime metonimija za golemo strpljenje u teškoj patnji:

*Spas za onog ko je pod bremenom rastanka jeste planina trpnje
Što bi zarobljenik patnje razdvojenosti, ako ne bi imao Ejjubovo strpljenje.*

(Mezaki, G 347, b. 3)

U Sabitovom *Divanu* poslanik Ejjub simbolizira bolnoga:

*Kalbinde maraz kurdi zuhur eyledi şeyhün
Eylerse n'ola da'vi-i Eyyub-ı mahabbet*

(Sabit, G 33, b. 4)

*U tvom se srcu pojavio crv bolesti,
šta će biti ako tvoj šejh bude liječnik Ejjubu od ljubavi.*

*Gam-ı yülal-i lebi kurd olup derununda
Mahabbet eyledi Eyyubi bi-mecal ü 'alil*

(Sabit, K 3, b. 35)

*Patnja za rubinskim usnama njenim crv je u tvojoj nutrini
Ljubav je učinila Ejjuba nemoćnim i bolnim.*

JAKUB, SLIJEPAC U KUĆI TUGE I JUSUF, ROB, ZATOČENIK I VLADAR MISIRSKI

Poslanici Jakub i Jusuf, kako kroz njihov uzajamni odnos tako i kroz pojedinačna stanja i stupnjeve ovih poslanika doživljavamo vrlo kompleksnim i vrlo slojevitim simbolima u divanskoj poeziji. I samo najljepše kur'ansko kazivanje o Jusufu i njegovom ocu svaki put nam otvara nove svjetove odnosa među ljudima, i veze ovih odnosa i odnosa prema njihovom Tvorcu.

Jusuf je simbol beskrajne ljepote u kojoj se zrcali Ljepota Gospodara, a njegov san kao navješćenje njegove sudbine i njegova puta veoma čest motiv; potom on postaje i namjesnik Misira; Jakub je simbol tuge, od momenta Jusufova nestanka njegov dom je kuća tuge, on od plača gubi vid koji će mu se vratiti tek kada osjeti miris Jusufove košulje. No najprije ćemo se osvrnuti na odnos Jakuba i Jusufa:

Zijaija u svojoj mesneviji o Šejhu San'anu kaže:

*Rif'atin seyr idüñ ol mahbūbuñ
Kurretü 'l- 'aynı idi Ya 'kūbuñ
(Ziyai, M, b. 88)³⁶*

*Pogledajte veličinu tog miljenika
Bio je očna zjenica Jakubova.*

Jakuba kao stanovnika kuće tuge spominje Sukkerija:

*O Yūsuf-hüsn ile hem-sohbet olmağ kanda ben kanda
'Aziz-i Mısr kanda sâkin-i Beytü 'l-Hazen kanda
(Sükkeri, G 120, b.1)*

*Kamo biti sugovornik Jusufovoj ljepoti, a kamo sam ja
Kamo je namjesnik Misira, a kamo naseljenik u kući tuge.*

*Digil sine firâğ-ı Yūsuf-ı maksūd için zâra
Kirâ-yı eşk ile Ya 'kūb-i dil Beytü 'l-Hazen tutdı
(Sükkeri, G 130, b. 3)*

*Nije plač u grudima zbog rastanka sa Jusufom
Jakub je najamninu za Kuću Tuge platio suzama.*

Sukkerija u sljedećem stihu na ovaj način referira na Jakubovo oko (sljepilo):

*Âteş-i nazrası eser eyler
Çeşm-i Ya 'kūb gibi ola meger
Vatra njenog pogleda će (tako snažno) djelovati
da će možda poput Jakubova oka postati.
(Sükkeri, lügaz 1, b.5)*

Osman Şehdija Bjelopoljak, bošnjački pjesnik iz 18. stoljeća referira na Jakubovu radost kad je osjetio miris Jusufove košulje:

*Ne müjde eyledi Ya 'kūb dehrin dîdesin rûşen
Getirdi Yusÿf-ı gümgeştesinden bûy-ı Ken 'ânı
(Şehdi, K 19, b. 4)³⁷*

*Koja radost, učinio je da se razbistri oko Jakuba ovog vremena,
donio je miris Ken 'ana od Jusufa izgubljen.*

³⁶ Mostarlı Ziyai, *Şeyh- i San 'an Mesnevisi*, Haz. Müberra Gürgendereli, İstanbul 2007, 91.

³⁷ Şeyda Bayındır, *Şehdi Divanı*, Ankara 2008, 112.

JUSUFOV PUT

Jusufov put Bog je već ranije bio odredio:

*Eyledi Yūsufa rüchân-ı 'ayân
Varsun ol Mısrda olsun sultân*

(Ziyai, M, b. 89)

*Dao je Jusufu nadmoć nad prvacima
Da u Misir ode, i tamo sultan postane*

BUNAR U KOJI JE JUSUF BAČEN

Bunar u koji su Jusufa bacila braća, a koji smo već spomenuli, također je čest motiv:

*Didi kim Yūsuf-ı tevfik 'ayân
Çâh-ı endîşeye düşdi bu zamân*

(Ziyai, M, b. 406)

*Reče da je Jusuf, Bogom darovani među prvacima
U bunar straha (brige) upao sada.*

*Görse Yūsuf ger o çâh-ı zekânı
Kendüsi dirdi saluñ çâha beni*

(Ziyai, M, b. 480)

*Kad bi Jusuf vidio taj bunar njegove inteligencije
Sam bi kazao mene u taj bunar bacite.*

JUSUF I NJEGOVA BRAĆA

Jusufova braća u kojima se budi zavist zbog beskrajne pažnje i ljubavi koju Jusufu pokazuje otac, odnosno zavist koja motivira zločin također se spominje u divanskoj poeziji:

*Hased itse n'ola ebnâ-yı zamân câyizdür
N'eyledi Yūsuf-ı hûnîn-cigere ihvâm*

(Mezaki, K 9, b. 72)

*Šta ako su braća našeg vremena zavidna, to je dozvoljeno
Šta su braća učinila Jusufu čije su nutrine krvarile.*

*Kâr-ı ihvân-ı zamân n'eydügini ister iseñ
Kıssa-i Hażret-i Yûsuf haber-i çâh yeter*

(Mezaki, G 150, b. 5)

*Ako želiš saznati šta je to djelo braće našega vremena
Dovoljno je da znaš o bunaru iz Kazivanja o hazreti Jusufu.*

LJEPOTA JUSUFOVA

Za Sukkeriju je Jusuf simbol nadnaravne ljepote:

*Dil virme degme hûba sakın eyle kendüñi
Yûsuf olursa şahid-i bazardan cüda*

(Sükkeri, G 2, b. 7)

*Ne daji srce ljepotici, ne dotiči je, kloni se, budi
Daleko od one što je čaršija ljubi, sve da je Jusuf (lijepa ko Jusuf)*

*Târ-ı şü'a' sanma kim rişte-i zerrîn ile
Eyledi bedr ü düçâ Yûsuf-ı Ken'ân-ı subh
Dâniş-i İsna 'aşer rütbe-i şeş-mahesi
Şerh-i Metali 'dedürtiñl-i debistan-i sülh*

(Sükkeri, G 13, b. 3-4)

*Ne misli da je sunčeva zraka zlatnom niti
Jusufa kenanskog jutra učinila punim mjesecom u tmastoj noći
Stupanj šest mjeseci znanja o Dvanaestorici (Dvanaest zvijezda, jedanaest
zvijezda i sunce)
U tumačenju svitanja je dijete u školi jutarnjoj.*

Mezakija kaže:

*Göñül gayra sakın meyl itme ol Yûsuf-cemâli gör
Cihânda bende-i sultân-ı meşhûr olmamuz yegdür*

(Mezaki, G 70, b. 7)

*Srce, nipošto ne teži za drugim, pogledaj tu ljepotu Jusufovu,
Bolje je da na ovom svijetu budem sužanj slavnog Vladara.*

KOŠULJA JUSUFOVA

Na sliku košulje Jusufove – i one koju su poderala i krvlju namazala braća kad su ga bacila u bunar kako bi uvjerila oca da je Jusufa pojeo

vuk, i one koju je poderala Zulejha, podsjetit će mnogi autori. Jedan od njih je i Mezakija:

*Ne mümkün seyr-i bâğ ey Yûsuf-ı gül-pîrehen sensüz
Olur 'işret-serâ-yı gül-sitân beytü'l-hazen sensüz*

(Mezaki, G 181, b.1)

*Jusufe s košuljom (poderanom) poput latica ruže, bez tebe nije moguće
uživati u bašči,
Kad ti nisi tu, dvorac išreta (okupljanja uz piće i zabavu) u đulistanu će
biti Kuća Tuge!*

JUSUF I ZULEJHA

Kako se pitanjem odnosa Jusufa i Zulejhe bavimo u jednoj drugoj studiji, ovdje ćemo samo ilustracije radi navesti nekoliko primjera:

*Âmed-şod-i hayâl-i rhin dîde beñzedür
Serv-kadd-i Yûsufa ki Züleyhâ gelür gider*

(Sükkeri, G 31, b. 6)

*Ok ovisi od pojavljivanja slike Tvojega lica
Pred čempres-stasom Jusufovim kad se pojavi Zulejha*

ISA, SIN MERJEMIN I DAH KOJI OŽIVLJAVA ČAK MILENIJUMIMA NAKON PODIGNUĆA

Isa se, kao što smo već spominjali, spominje po svojoj mudžizi – nadnaravnim božanskim darom da oživljava mrtve i liječi teško bolesne. Kako islamska predaja govori da Isa nije ubijen, već podignut na četrto nebo, tako Isa – kroz svakog ko prenosi Riječ Božiju, ko poziva na vjeru, liječi umrle ljudske duše, budi usnule, liječi one koji su izgubili nadu u lijev. Navest ćemo samo nekoliko primjera iz Sukkerijina Divana:

*Cân virmede nazma Sükkerîdür
Îsî-nefës-i diyâr-ı tecrîd*

(Sükkeri, G 13, b. 6)

*U davanju duše poeziji Sukkerija je
Isaov dah iz zemlje izolacije.*

*Feyz-i şî'rûm rûh-baş-ı şevk-i dildür Sükkerî
'Îsî-i mu'ciz-dem-i nazmum ki i'câzum budur*

(Sükkeri, G 26, b. 6)

*Blagodet moje poezije daje dušu žudnji srca, Sukkerijo,
Isa čudotvornog daha moga stiha, to je moja jezgrovitost.*

*Dest-i sakî her kaçan câm-ı dirahşân döndürür
San Mesîhâ tabla-i hurşîdde cân döndürür*

(Sükkeri, G 23, b. 1)

*Ruka sakijina vraća svaku uteklu čašu blještavila
Misliš Mesih da vraća dušu na površini sunca.*

*İtmez mi nûş-ı dâru-yı la'l ile bir ilâç
Bî-mâr-ı 'ışka çün Mesîhâ gelür gider*

(Sükkeri, G 31, b. 4)

*Zar ne može načiniti lijek sa gorkom solju rubinskom
Za bolesnika od ljubavi, jer Mesih se pojavljuje.*

*Hızır u Mesîhâ mey var iken minnet eylemem
Rûh-ı revân-ı zindegî-i kâlebüm budur*

(Sükkeri, G 41, b. 2)

*Dok ima vina, Hidru i Mesihu neću pokazivati zahvalnost
To je moja forma žive, lutajuće duše*

MUSA I SINAJ – RAZGOVOR S BOGOM, EGIPAT – KAD DAR BOŽIJI NADVLADA VRADŽBINU, NASILJE I NEPRAVDU

I Musaove mudžize su čest motiv u divanskoj poeziji, naravno, i kod bošnjačkih autora. Ovdje ćemo ukazati na nekoliko Sukkerijinih stihoa u kojim on aludira na Musaove mudžize:

*'Acebdür mâr iken pâyuna her rûz
Yed-i Beyzâ-i Mûsâyla sürer yüz*

(Sükkeri, lügaz 12, b. 3)

*Zar je čudo što svakoga dana zmija pred tvojim nogama
Bijelom rukom Musaovom ničice pada.*

*Olunca mazhar-ı nûr-ı mahabbet Tûr-ı dil böyle
Bizim mahv-ı vücûd-i şevk-i dîdâr olmamuz vardur*

(Sükkeri, G 35, b. 3)

*Čim se ovako ukaže svjetlost ljubavi na Sinaju srca
Naše je da uništimo tijelo u žudnji za viđenjem (s Ljubljanim).*

*Mahv olsa Tûr-ı dil n'ola dîdâr-ı yârden
Berķ-i cemâle karşı turur hâr u has degül*

(Sükkeri, G 88, b. 2)

*Šta bi bilo ako bi Sinaj srca nestao kad bi Dragog ugledao
Ne ponižen i dalek, pred Bljeskom Ljepote bi stajao.*

ZAKLJUČAK

I kroz ovaj kratki pregled uspjeli smo pokazati kako su i bošnjački divanski pjesnici poput Hasana Kaimije iz Sarajeva, Zekerijaa Sükkerije iz Sarajeva, Sulejmana Mezakije iz Čajniča, Alauddina Sabita iz Užica, Hasana Zijaije iz Mostara, Osmana Šehdije Bjelopoljaka, Salahuddina Uššakije Salahije i Šejha Abdurrahmana Sirrije sa Oglavka veoma dobro poznavali najprije kur'anska kazivanja o poslanicima i vjerovjesnicima, a potom i predaje koje su se na osnovu Svetoga Teksta posljednje i prethodnih objava razvile, i ukupan konotativno-asocijativni potencijal ovih kazivanja reduciranih na samo jedan pojam ili sintagmu, koju uključuju u svoj tekst, kazivanja na koja se poziva potvrđujući vlastito duhovno iskustvo s jedne, i besmrtnost neprekinute upute koju Tvorac po svojim odabranicima, uz začudnosti, kušnje i propitivanja, šalje stvorenima. Od prvo-stvorenog i posljednjeg poslanog, od Muhammeda u svijetu stvaranja, preko Adema i svih njegovih poslanih sinova, do Muhammeda u stvorenom svijetu.

IZVORI I LITERATURA

- Akkuş, Mehmet, *Abdullah Selâhaddîn-i Uşşâkî (Salâhî) 'nin Hayatı ve Eserleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998.
- Aydın, Mehmet Uğur, *Kaimi Divanı, Transkripsiyonlu Metni ve Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, Eski Türk Edebiyatı, Bursa 2007.
- Bayındır, Şeyda, *Şehdi Divanı*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, Eski Türk Edebiyatı, Ankara 2008.

- Erol, Erdoğan, *Sükkerî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi yayını – sayı: 89, Divanlar dizisi: 2, Ankara 1994.
- Gümüshanevi, Ahmed Ziyüddin, *Rumuz El-Ehadis*, Mütercim Abdülaziz Bekkine, Neşre Hazırlayanlar Lütfi Doğan – M. Cevad Akşit, C. II, 1982.
- Gürgendereli, Müberrâ, *Hasan Ziyâî Hayatı – Eserleri – Sanatı ve Divânı (İnceleme – Metin)*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları 2981, Sanat Edebiyat Eserleri Dizisi 440-155, Ankara 2002.
- İslam Ansiklopedisi*, C. 11, Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları, İstanbul 1993.
- Karacan, Turgut, *Bosnalı Alaeddin Sabit, Divan*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları: 37, Sivas 1991.
- Kur'an*, preveo: Besim Korkut, Posebna izdanja VII, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo 1977.
- Levend, Agah Sırrı, *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler; Mazmunlar ve Mefhumlar*; Enderun Kitabevi, İstanbul 1980.
- Mermer, Ahmet, *Mezaki, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını – Sayı 87, Divanlar Dizisi – Sayı 3, Ankara 1991.
- Moker, Mubina, *Duhovne postaje poslanika u svjetonazoru šejha 'Attara*, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", Sarajevo 2007.
- Nametak, Fehim, *Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti*, Posebna izdanja XXVII, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo 2007.
- Pala, Iskender, *Ansiklopedik Divan Edebiyatı Sözlüğü C. I-II*, Akçağ Yayınları: 54, Ankara 1990.
- Sikirić, Šaćir, "Pobožne pjesme (ilahije) Šejh Abdurrahmana Sirrije", *Glasnik Islamske vjerske zajednice*, god IX, br. 11, Sarajevo 1941, 332- 354.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları: 45 İslami Araştırmalar Dizisi: 19, Ankara 1995.
- Ziyai, Mostarlı, *Şeyh-i San'an Mesnevisi*, Haz. Müberra Gürgendereli, Kitabevi Yayınları: 314, İstanbul 2007.

POSLANICI I VJEROVJESNICI KAO SIMBOLI
U STIHOVIMA BOŠNJAČKIH DIVANSKIH PJESNIKA
(Prilog razumijevanju simbola)

Sažetak

Islamska tradicija, naslonjena na Sveti Tekst i njegova tumačenja, iz čega su se razvile i brojne predaje čuva spomen na neprekinuti niz donositelja Božije riječi čovjeku kao najsavršenijem stvorenom. Iako su poslanici i vjerovjesnici o kojima Kur'an svjedoči sa svoju misiju nosili u svom vremenu i na prostoru u kojem su živjeli, kazivanja o njima

svjedoče o kontinuitetu Božijeg poslanja, i poruka, pa tako i simbolika ovih kazivanja ostaje živom sve dok iz nje nadahnuće i nauk mogu crpiti sljedbenici Muhammeda, prvog stvorenog i posljednjeg poslanog donositelja Objave, s čijom osobom počinje i u čijoj se osobi – preko lanca njegovih prethodnika u zemaljskoj poslaničkoj misiji – završava biljeg poslaničkoga, ili Muhammedova svjetla.

U ovom radu smo registrirali i u latiničnoj transliteraciji i bosanskom prijevodu donijeli izbor stihova iz gazela, kasida, ilahija, terci-bendova, terkib-i bendova i lugaza bošnjačkih divanskih pjesnika od 16. do 19. stoljeća u kojima se spominju Božiji poslanici i vjerovjesnici, ukazujući na prijelomne trenutke njihovih života i njihova temeljna obilježja koja su zadržala aktualnost božanskog oprimjerenja u odabranom čovjeku, kao iskonski i neprolazni biljezi, putokazi koji će vrijediti sve dok bude onih koji ih umiju čitati, i učitavati u se.

Ovdje navodimo u divanskoj poeziji najfrekventnija imena poslanika, tako da smo prenijeli po nekoliko stihova u kojima se upućuje na pojedine sekvence iz života prvog na zemlju prognanog i ljudskom rodu poslanog čovjeka Adema, Sulejmana, pravednog i mudrog vladara i posjednika prstena, koji je vladao nad rodnom ljudskom, džinskom, životinjskom, ptičijom i upravljao vjetrom, Ja'kuba koji je tugovao za izgubljenim sinom koji mu je bio najdraži od svega datog na zemlji, prelijepoga Jusufa koji je na samom početku svoga puta morao biti porinut u tmicu bunara kako bi potom postao rob, onda zarobljenik i na kraju vladar, Isaa sina Merjemina koji je kao Riječ Božija podignut, da bi "drugačije" oživljavao zamrle i bolne ljudske duše, Musaa koji je na Sinaju govorio s Bogom. Podsjećanja na spomenute poslaničke osobe, kao i na Ibrahima i njegove sinove Ismaila i Ishaka, Nuha, na patnju i strpljivost Ejjubovu, za učenog divanskog pjesnika su alkemija kojom svog pažljivog čitaoca otvorenoga uma i srca pruža duhovni odgoj (edeb) kroz književnost (edebiyat).

PROPHETS AND MESSENGERS AS SYMBOLS IN THE
VERSES OF THE BOSNIAK DIWAN POETS
(A contribution to the understanding of symbols)

Summary

Islamic tradition, relying on the Holy Text and Its interpretations, from which many traditions developed, keeps a memory of the uninterrupted line of those who brought God's word to mankind as the most perfect creation. Although the prophets and the messengers about whom the

Qur'an testifies carried their mission in their own time and place, the traditions about them testify to the continuity of God's messages, and thus the symbolism of these traditions stays alive; from it the inspiration and the doctrine can be drawn by the followers of Muhammad, the first created and the last sent Messenger, with whom the mark of the prophetic, or Muhammad's light, begins and ends – through a line of his predecessors in the earthly prophetic mission.

In this work we registered and brought in the Latin transliteration and Bosnian translation of a selection of verses from ghazals, qasidas, ilahis, terci-i bends, terkib-i bends and lugazs of Bosniak diwan poets from 16th to 19th centuries where God's prophets and messengers were mentioned, indicating the breaking moments of their lives and their basic traits which kept the actuality of God's exemplification in the chosen man, as an original and imperishable marks, sign-posts that will last as long as those who can read them and read them in themselves last.

Here we mention the most frequent names of the prophets in Diwan poetry, and we give several verses to each mentioned prophet, and in them some of the sequences from their lives are pointed out. These sequences point to the lives of the first expelled prophet sent to mankind – Adam, to Suleiman, a fair and wise ruler and the owner of the ring, who ruled over humans, jinns, birds and who controlled the wind; Ya'kub who mourned his lost son who was dearer to him than anything given in the world; beautiful Yusuf who had to be thrown into the darkness of the well in the very beginning of his journey to become a slave, a captive and finally a ruler; Isa, son of Maryam, who was risen as a Word of God, to enliven the dead and painful human souls “differently”; Musa who spoke with God on Sinai. The remembrances of the mentioned prophetic persons, as well as of Ibrahim and his sons Ismail and Ishak, of Nuh, of Eyyub's suffering and patience, for the learned Diwan poet were an alchemy that gives to the attentive reader with an open mind and heart a spiritual education (edeb) through literature (edebiyat).

Key words: Diwan poetry, Bosniak authors, prophets, Turkish language, symbols.